NEWS FROM TROLLEYS

ਟਰਾਲੀ ਟਾਈਮਜ਼

- Edition No -
07
VOL-1

VOICE OF KISAN PROTEST 2020-21 | TROLLEY TIMES | TUESDAY, JANUARY 19TH, 2021

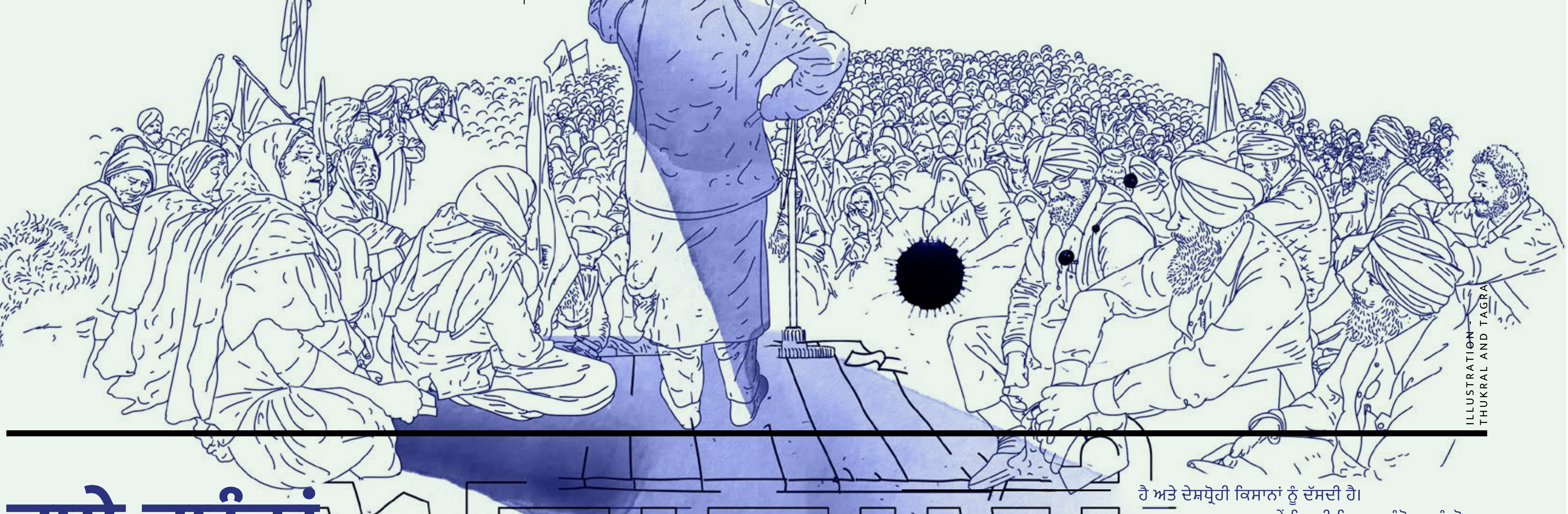

ILLUSTRATION - THUKRAL AND TAGRA

ਅਗਵਾਈ

ਕਾਲ਼ੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ

ਸੁਰਮੀਤ ਮਾਵੀ,
ਸੰਗੀਤ ਤੂਰ;
ਟੀਕਰੀ ਮੋਰਚਾ

ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਤਿੰਨ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਚੱਲ ਰਹੇ ਦੇਸ਼-ਵਿਆਪੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਪਹਿਲੀ ਦਫ਼ਾ ਕਿਸਾਨ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੀਡਿਆ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਣਦੀ ਥਾਂ ਦੇਣ ਵੱਲ ਕਦਮ ਪੱਟਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚੇ ਨੇ 18 ਜਨਵਰੀ, 2021 ਦਾ ਦਿਨ ਮਹਿਲਾ ਕਿਸਾਨ ਦਿਵਸ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਸ਼ਰਦ ਅਰਵਿੰਦ ਬੋਬਡੇ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ “ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ?” ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇ ਜੇਕਰ ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੀ ਦੀ ਕੋਈ ਇਨਸਾਨੀ ਹੋਂਦ ਨਾ ਹੋਵੇ ਬਲ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵਸਤ ਹੋਣ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੋਂ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਦੀ ਔਰਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸੋਚ ਸਾਫ਼ ਝਲਕਦੀ ਹੈ। 2020-21 ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ‘ਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਆਗੂ ਦੇ ਰੋਲ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਨੱਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਂਗਲੀ ਤੋਂ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਬਲਕਿ ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ-ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਤਜ਼ਰਬਾ ਹੈ। ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਸੂਬਾ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਮਹਿਲਾ ਵਿੰਗ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਹਨ। ਉਹ 1990ਵੇਆਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜਨ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਪੱਖੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼, ਕਰਜਾ ਮਾਫ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ-ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸੇਕ੍ਰੇਟਰੀ ਹਨ। 2014 ਵਿਚ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਣੀ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਾਰਕੁੰਨ ਰਹੇ ਹਨ| ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸਾਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਰੂ ਹੋਣਗੇ| ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਔਰਤ ਦਿਵਸ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ 26 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਪਰੇਡ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਥੇਬੰਦਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮਾਨ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਹੈ ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ਼ੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। “ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਟਰੈਕਟਰ ਟਰਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ ਨਾਲ਼ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਸਾਡਾ ਬਜਟ 15 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਟੱਪ ਚੁੱਕਾ ਹੈ,” ਪਰਮਜੀਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਡਕੌਂਦਾ ਦੇ ਸੂਬਾ ਆਗੂ ਹਨ। ਉਹ ਬਰਨਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤ ਇਕਾਈਆਂ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। 1997 ਦੇ ਕਿਰਨਜੀਤ ਕਾਂਡ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਘੋਲ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਝੰਝੋੜਿਆ ਸੀ। ਜਥੇਬੰਦ ਹੋਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਰਨਜੀਤ ਲਈ ਨਿਆਂ ਮੰਗਣ ਅਤੇ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਆਗੂ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਧਨੇਰ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ 2019 ਵਿਚ ਮਾਫ ਕਰਵਾਈ। ਫਿਰ ਇਕ ਜੁਟ ਹੋਈਆਂ ਤਿੰਨ ਕਾਲ਼ੇ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜੂਝਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਅਮਰਜੀਤ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। “ਔਰਤ ਨੂੰ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਨਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਾ ਮੰਨਣਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹਣਾ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚਾ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ, ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ,” ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਆਗੂ ਔਰਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੱਲੋਜ਼ੋਰੀ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕਾਲ਼ੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਜਸਬੀਰ ਜੀ 27 ਨਵੰਬਰ ਤੋਂ ਹੀ ਟਿਕਰੀ ਮੋਰਚੇ ਤੇ ਡਟੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਸੰਯੁਕਤ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚਾ ਕਮੇਟੀ, ਟਿਕਰੀ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਔਰਤ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸੀ.ਜੇ.ਆਈ. ਬੋਬਡੇ ਵੱਲੋਂ ਔਰਤ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀਆਂ ‘ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਟਿੱਪਣੀ ਬਾਰੇ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਔਰਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹੇ ‘ਤੇ ਇੱਥੇ ਆ ਗਈਆਂ। ਅਸੀਂ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਤੇ ਝਾਂਸੀ ਦੀ ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਸ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਡੱਟ ਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਾਂ ਗੀਆਂ। ਔਰਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਅੱਧੀ ਅਬਾਦੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜੰਗ ਅੱਧੀ ਅਬਾਦੀ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿੱਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਅਸੀਂ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੀਆਂ।”

ਅਮਰਜੀਤ ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਜੇ ਔਰਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਓਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਗੂ ਔਰਤਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਪਰਮਜੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਇਸ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਨਾਲ਼ ਸੀਰੀ ਹਨ। “ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਮਨੂੰਵਾਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਸ਼ੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਦਲਿਤ ਔਰਤਾਂ ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਔਰਤਾਂ,” ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੀਆਂ ਔਰਤ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਕਾਲ਼ੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਿੱਤਰਸੱਤਾ, ਜਾਤੀਵਾਦ, ਮਨੂੰਵਾਦ, ਅਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵੀ ਲੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਨੂੰ ਹੱਕੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਮਲਾ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਮਸਲਾ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ। ਕਿਸਾਨ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਰਕਾਰ ਪੱਖੀ ਹਨ। ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਤਾਂ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚੋਂ ਨਾਂ ਵੀ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲਿਆ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਚੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਚਾਲ ਵੀ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀ।

ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਦੋਗਲਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਪੱਖੀ ਕਮੇਟੀਆ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਪੱਖੀ ਦਸਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਇਹ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪੱਖ ਮਿੱਠਾ ਬਣਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਡੰਬਰ ਰਚਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਟਰਕਾ ਕੇ ਕਾਲ਼ੇ ਕਾਨੂੰਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਨਵਾਂ ਪੈਂਤੜਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਕੁਝ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਵਿਚ ਤਲਬ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਡਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਰਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਚਾਲ ਨਾਕਾਮ ਗਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਬੱਸ ਇਕੋ ਰਾਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪਾਲਤੂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹਿਮਾਇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤੰਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਸ ਕਦਮ ਦੀ ਸਖਤ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਧਮਕਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਝੂਠੇ ਪਰਚੇ ਵਾਪਿਸ ਲੈਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਨਸ਼ੇ ਸਾਫ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕੇ ਉਹ ਹੁਣ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਹਥਕੰਡੇ ਅਪਣਾ ਕੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਲੋਕ ਹਿਮਾਇਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨਿਟ ਨੇ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ 26 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਪਰੇਡ ਵਿਚ ਖਲਲ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਿਸਾਨ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਪਰੇਡ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਹਿਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੋਕਰਾਜ ਦੀ ਰਾਖੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਬੇਨਕਾਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਾਲਤੂ ਟੀਵੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰ ਅਰਨਬ ਗੋਸਵਾਮੀ ਦੇ ਵਟਸਐਪ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਦਾ ਕੱਚਾ ਚਿੱਠਾ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿਚ ਜੱਗ ਜਾਹਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਵਾਮਾ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਏ ਬਾਲਾਕੋਟ ਹਵਾਈ ਹਮਲੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗੋਸਵਾਮੀ ਕੋਲ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਕੌਮੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਵੀ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਚਹੇਤੇ ਟੀਵੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਤੋੜਨ, ਇਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਉਣ, ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਤੇ ਝੂਠੇ ਪਰਚੇ ਪਾ ਕੇ ਡਰਾਉਣ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਲੋਕ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਨਜਿੱਠ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਜਲੂਸ, ਪੰਜਾਬ ਹਰਿਆਣੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ 26 ਜਨਵਰੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹੋ ਰਹੀ ਲਾਮਬੰਦੀ ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਉਮੀਦ ਹੈ 26 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਕਿਸਾਨ ਪਰੇਡ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸੁਨਹਿਰੀ ਵਰਕਾ ਜੋੜੇਗੀ।

ਕਰਤੀ ਧਰਤੀ

ਨੌਸ਼ੀਨ ਅਲੀ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਮੋਰਚੇ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਦਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਔਰਤ ਜਦੋਂ ਖੇਤ ਅਤੇ ਫਸਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਖੇਤ ਵੀ ਸਾਡੀ ਔਲਾਦ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਔਲਾਦ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਓਵੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਖੇਤ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸਾਨ ਮਰਦ ਜਦੋਂ ਖੇਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਮਾਂ ਸਮਾਨ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਗੌਰਤਲਬ ਹੈ, ਇਹ ਫਰਕ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਮਹਿਲਾ ਕਿਸਾਨ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਖਦੀ?

ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਾਂ ਤੇ ਸਿਰਫ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁੜੀ ਤੇ ਕਰਜ ਹੈ, ਬੇਗਾਨੇ ਘਰ ਦੀ ਚੀਜ। ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਾਈ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੇਗਾਨਗੀ ਵਿਚ ਕੁੜੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਆਖੇ। ਸਮਾਜ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਜਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੈਰ-ਸ਼ਾਦੀਸ਼ੁਦਾ ਅਤੇ ਬੇ-ਔਲਾਦ ਕੁੜੀ ਬੇਇੱਜਤ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਮਲਕੀਅਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਨਰ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਦੀ ਇਹ ਸੋਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇੱਜਤ ਨਹੀਂ।

ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਜਣੀ ਦੀ ਕੁੱਵਤ (ਸਮਰੱਥਾ) ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਕਰਤੀ ਧਰਤੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਹਸਤੀ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਵੀ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ, ਕਿਸਾਨ ਸ਼ਬਦ ਮਰਦ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਔਰਤ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਮੋਰਚਾ ਲਗਾਇਆ ਹੈ, ਕਰਤੀ ਧਰਤੀ ਕੁੱਲ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਰੀਤ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਕਰਤਾ ਧਰਤਾ ਦਾ ਉਲਟ ਹੈ। ਨਾ ਧਰਤੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਔਰਤ। ਅਸੀਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗ ਲੈਣ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ਼ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼੍ਹਾਹਿਸ਼ ਰਖਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਧਰਤੀ ਮਜ਼ਲੂਮ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਮਜ਼ਲੂਮ ਰਹਾਂਗੇ।

ਜਾਅਲੀ ਬੀਜ, ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜਖਮੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ੈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਧਮਕਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ੈਆਂ ਸਾਨੂੰ ਬਿਮਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਰੀਤ ਨੂੰ ਖਤਮ। ਦੁਖਾਂਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਢਾਲਾਂ ਗੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਗੁਜਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲਦੇ ਢਾਲਦੇ ਅਸੀਂ ਢਾਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਾਂ। ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਨੂੰ ਲਲਕਾਰਦੀ ਹੈ:

ਦੇਖੁ ਫਰੀਦਾ ਜਿ ਥੀਆ ਸਕਰ ਹੋਈ ਵਿਸੁ ॥
ਸਾਈਂ ਬਾਝਹੁ ਆਪਣੇ ਵੇਦਣ ਕਹੀਐ ਕਿਸੁ ॥

ਧਰਤੀ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

To Submit writings
ਲਿਖਤਾਂ ਭੇਜਣ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਈਮੇਲ ਕਰੋ
लिखतें भेजने के लिए हमें ईमेल करें:
Timestrolley@gmail.com

To submit pictures visit
ਫੋਟੋਆਂ ਭੇਜਣ ਲਈ
तसवीरों के लिए यहाँ जाएँ
Kisanekta.in

ਕਵਿਤਾ ਕੁਰੂਗੰਤੀ // ਜਯੋਤੀਦਾਸ ਕੇ.ਵੀ

ਕਿਸਾਨ ਸਵਰਾਜ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਆਸ਼ਾ ਤੱਕ ਦਾ ਸਫਰ

ਮੁਕੇਸ਼ ਕੁਲਰੀਆ, ਨਵਕਿਰਨ ਨੱਤ

ਕਵਿਤਾ ਕੁਰੂਗੰਤੀ ਨੂੰ ਆਸ਼ਾ (ASHA - ਅਲਾਇੰਸ ਫਾਰ ਸਸਟੇਨੇਬਲ ਐਂਡ ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਐਗਰੀਕਲਚਰ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਿਸਾਨ ਸਵਰਾਜ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। 2 ਅਕਤੂਬਰ, 2010 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਕਿਸਾਨ ਸਵਰਾਜ ਯਾਤਰਾ ਨੇ 71 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ 20 ਸੂਬਿਆਂ ‘ਚ 20,000 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਧੁਰਾ ਦੇਸ਼ਭਰ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ-ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਤੰਤਰ ਦੀ ਬੇਰੁਖੀ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵੱਧ ਰਹੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦ ਦੀ ਲਹਿਰ ਜਗਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਮੰਚ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ, ਜਿਥੇ ਸਾਰੀਆਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਕ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖ, ਇਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਚੁੱਕ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਵਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਮੰਚ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜ਼ਾਮਾ ਆਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ‘ਚ ਪਹਿਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਆਸ਼ਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ 23 ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀਆਂ 400 ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਮੰਚ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਸਵਰਾਜ ਯਾਤਰਾ ‘ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਕਰਕੇ ਆਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਵੀ ਉਹੀ ਰਹੇ - ਆਰਥਿਕ ਨਿਰਭਰਤਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਤੁਲਨ; ਜਿਸਨੂੰ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ (Sovereign Ecological Agriculture) ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੌਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਦਖ਼ਲ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ। ਇਸਦੇ ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤਿੰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ‘ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਇਹਨਾਂ ‘ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਵੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਾ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਨਾਲ਼ ਆਸ਼ਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਔਰਤਾਂ, ਆਦਿਵਾਸੀ, ਖੇਤ-ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਾਸ਼ੀਏ ‘ਤੇ ਧੱਕੇ ਹੋਏ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜੋ ਖੇਤੀ ਨਾਲ਼ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੋਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ, ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੇਦਭਾਵ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਆਸ਼ਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ, ਪਹਿਲਾ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਣੀ ਨਵੀਂ ਸਮਝ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ। ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, “ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ਼ ਪੜਤਾਲ਼ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਸੀਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣਾ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਨਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਨਾਪਣ ਦੇ ਮਾਪਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਖੇਤੀ ‘ਚ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ‘ਚ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਾਲ਼ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ‘ਚ ਕਿਸਾਨ ਮੰਨਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਪਹਿਲ ਕਰਕੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਆਦਿਵਾਸੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਉਪਜ ਦੇ ਮੁਢਲੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਦਿਵਾਸੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ-ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਮੀਨੀ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ‘ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, “ਜੀ.ਐਮ. (ਜਨੈਟੀਕਲੀ ਮੋਡੀਫਾਇਡ) ਬੀਜ਼ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਆਸ਼ਾ ਨੇ ਵੱਡੀ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਵੀ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਉਸਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇ-ਠੇਕੇ ‘ਤੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਫਸਲਾਂ ‘ਚ ਭਿੰਨਤਾ ਵਧਾਉਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਪੈਪਸੀ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਖਿਲਾਫ ਆਲੂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਉਦੋਂ ਆਸ਼ਾ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਮਿਲਕੇ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਅਤੇ 12 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁਕਵਾਇਆ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਸੀਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ‘ਤੇ ਬੀਜ ਪੇਟੈਂਟ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸਲਿਆਂ ‘ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ਼ ਤਾਲਮੇਲ ‘ਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੋਨਸੈਂਟੋ ਦੇ ਬੀਜ ਪੇਟੈਂਟ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਆਸ਼ਾ ਵੀ ਇੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਸੀ।”

ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ 2020 ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਸ਼ਾ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਲੀਡਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਰਨ ਵਿੱਸਾ, ਐਸ. ਰਾਮਾਸਵਾਮੀ ਅਤੇ ਰਾਜੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ। ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਹੋਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਮਿਲਕੇ ਘੱਟੋਘੱਟ ਸਾਂਝਾ ਕਾਰਜ (Common Minimum Program) ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ‘ਚ ਆਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮੰਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਜ਼ਰਬਾ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਤੌਰ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਨੂੰ ਅਹਿਮਿਅਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕਲੌਤੀ ਔਰਤ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, “ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਖੇਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੜਕ ਤੱਕ, ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ‘ਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਸਲਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ‘ਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਸਵਿਕਾਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ਼ ਮੇਰਾ ਇੱਥੇ ਹੋਣਾ ਉਸ ਲੰਬੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ‘ਚ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਲੈਂਗਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।” ਕਵਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ‘ਚ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ਼ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਸ਼ਾ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਹਿਲਾ ਕਿਸਾਨ ਅਧਿਕਾਰ ਮੰਚ (ਮਕਾਮ) ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੌਜੂਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰੋਕਾਂ ਤੋੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ਵਿਆਪੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਫ਼ਿਲਹਾਲ ਫੌਰੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਤਿੰਨ ਕਿਸਾਨੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਐੱਮ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੂਪ ‘ਚ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦੋਲਨ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲਾ, ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਖੇਤੀ ਕਰੇ, ਨਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕਾਨਾ ਹੱਕ ਦੇ ਅਧਾਰ ‘ਤੇ; ਦੂਜਾ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਤੁਲਨ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ; ਤੀਜਾ, ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ‘ਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਖੇਤ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਹੜੱਪਣ ‘ਤੇ ਰੋਕ ਲੱਗੇ; ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਕਿਸਾਨੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਨਮਾਨ-ਜਨਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਓਂ ਸਕਣ, ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

ਨਗਰ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ

ਜਤਿੰਦਰ ਮੌਹਰ, ਟੀਕਰੀ ਮੋਰਚਾ

ਟੀਕਰੀ ਹੱਦ ਉੱਤੇ ਪੰਜ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਗ਼ਦਰੀ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਤਖ਼ਤੂਪੁਰਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਰਵਾਇਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਨ 1939 ਵਿੱਚ ਮੁਜਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਹੋਏ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਧੂਤ, ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰਥਲਾ, ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲੀਆ, ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ, ਕਾਮਰੇਡ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਫੱਕਰ, ਕਾਮਰੇਡ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸਲਾਣਾ, ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਵੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਆਏ। ਰਿਆਸਤੀ ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਲਹਿਰ ਦੇ ਆਗੂ ਬਾਬਾ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ 1935 ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਾਲੇ ਪੰਡਾਲ ਦਾ ਨਾਮ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਆਗੂ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ‘ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ ਨਗਰ’ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਮੰਗਾਂ ਸਨ,

1) ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ (Civil rights)
2) ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹਲਵਾਹਕ ਨੂੰ
3) ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ

(ਹਵਾਲਾ: ਛੱਜੂ ਮੱਲ ਵੈਦ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ‘ਪੈਪਸੂ ਮੁਜਾਰਾ ਘੋਲ)

ਕਲੇਜੇ ਤੀਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਕਲੇਜੇ ਤੀਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤੇ ਸਿਰ ‘ਤੇ ਤਾਜ ਵੇਖਣ ਨੂੰ
ਜ਼ਮਾਨਾ ਰੁਕ ਗਿਆ ਤੇਰਾ ਉਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵੇਖਣ ਨੂੰ

ਜੇ ਮੁੱਦਾ ਹੋਂਦ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਤੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ਟੱਕਰਾਂਗੇ
ਅਸੀਂ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਸਿਰ ‘ਤੇ ਉੱਡਦੇ ਬਾਜ਼ ਵੇਖਣ ਨੂੰ

ਓ ਸ਼ੇਰਾ ਉੱਠ ਜ਼ਰਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਜਲਵਾ ਵਿਖਾ ਅਪਣਾ
ਬੜੀ ਬੇਤਾਬ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਤੇਰੀ ਪਰਵਾਜ਼ ਵੇਖਣ ਨੂੰ

ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ

ਅਜੇਪਾਲ

ਸਥਾਪਨਾ: 2006
ਆਗੂ: ਰੁਲਦੂ ਸਿੰਘ ਮਾਨਸਾ, ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਨੱਤ (ਮਹਿਲਾ ਵਿੰਗ)
ਇਕਾਈਆਂ: 400 ਪਿੰਡ ਇਕਾਈਆਂ, 90,000 ਮੈਂਬਰ
ਸਬੰਧੰਤ: ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਿਸਾਨ ਮਹਾ ਸਭਾ, ਸੀਪੀਆਈ (ਐਮ ਐਲ) ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ
ਸਹਿਯੋਗੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ: ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚਾ ਪੰਜਾਬ (ਆਗੂ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਮਾਓਂ), ਉਦਯੋਗਿਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿਚ “ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ” ਜਾਂ ਏਕਟੂ

ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1 ਜੂਨ 2006 ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਕੋਟਸ਼ਮੀਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਇੱਕ ਸੂਬਾ ਡੈਲੀਗੇਟ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਰੁਲਦੂ ਸਿੰਘ ਮਾਨਸਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਗੋਲੇਵਾਲਾ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰੁਲਦੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਲ 1978 ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਲੱਖੋਵਾਲ ਅਤੇ ਫੇਰ ਪਿਸ਼ੌਰਾ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂਪੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ, ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਸੂਬਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੌਜੂਦਾ ਦਿੱਲੀ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚੇ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਰਗਰਮ ਘੋਲ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

2008 ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਮਾਨਸਾ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਦੋ ਰੋਜ਼ਾ ਇਜਲਾਸ ਕਰਕੇ “ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਿਸਾਨ ਮਹਾਸਭਾ” (AIKM) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰੁਲਦੂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਿਸਾਨ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਹਨ। 18 ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਇਸ ਕੁਲ ਹਿੰਦ ਸਭਾ ਕਿਸਾਨ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੌਮੀ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਗਹਿਲਾਵਤ (ਹਰਿਆਣਾ) ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਸਕੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਸ਼ਰਮਾ (ਉੱਤਰਾਖੰਡ) ਹਨ।

ਰਜਵਾੜਿਆਂ-ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਹੱਕਾਂ ਵਿਚ “ਪਗੜੀ ਸੰਭਾਲ ਜੱਟਾ” ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚਾਚਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਿਸਵੇਦਾਰੀ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਕਰਕੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜੇਤੂ ਪੈਪਸੂ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਘੋਲ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਮਰੇਡ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਫੱਕਰ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਬੂਝਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਸੰਗਰਾਮੀਏ ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ, ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕੁਝ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਭੂਮੀ ਹੱਦਬੰਦੀ 18 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ 10 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ, ਕਾਰਪੋਰੇਟਾਂ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਜਕੜ ਤੋੜਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਲੋਕ ਹਿੱਤੂ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਜਥੇਬੰਦੀ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਜਬਰ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਪਛੜੇਪਣ ਅਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਵੀ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਮਾਨਸਾ, ਬਰਨਾਲਾ, ਬਠਿੰਡਾ, ਸੰਗਰੂਰ ਤੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਇਸ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਖੇਤਰ ਸਨ, ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਪਠਾਨਕੋਟ, ਮੋਗਾ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮੌਜੂਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ (ਮੋਹਾਲੀ) ਅਤੇ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਨਵੀਂਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਇਕਾਈਆਂ ਕਾਇਮ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਨੱਤ // ਜਯੋਤੀਦਾਸ ਕੇ.ਵੀ

ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਰਦਨ ਤੋੜ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਬੋਝ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਕਰਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਖੇਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀਆਂ ਕੁਰਕੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ, ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਘੱਟ ਵਿਆਜ ਉੱਤੇ ਖੇਤੀ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਤੇ ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਾਉਣ, ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਮੁਫਤ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਪਲਾਟ ਅਲਾਟ ਕਰਵਾਉਣ, ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਉਜਾੜਾ ਕਰਦੇ ਆਵਾਰਾ ਗੋਕੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ, ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਬੀਤੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਅੰਦੋਲਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੁਲਦੂ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਾਨਸਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਲ 2018-19 ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ 11 ਮਹੀਨੇ ਲੰਬਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਧਰਨਾ ਖਾਸ ਚਰਚਾ ’ਚ ਰਿਹਾ।

ਕਾਲ਼ੇ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਨਵੇਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੋਇਆ, ਉੱਥੇ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮੀ ਪੱਖੋਂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਅਸਰ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੁਲਦੂ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਸਕੱਤਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਭੀਖੀ, ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਆਗੂ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਔਰਤ ਵਿੰਗ ਦੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਨੱਤ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰੀ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਡਟੇ ਹੋਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਕਾਰਨ ਵੱਡੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ, ਖੇਤੀ ਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਖੌਤੀ “ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਪ੍ਰਸਤ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ” ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਖੇਤੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮਾਡਲ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਸੱਚੀ ਲੋਕ ਹਿੱਤੂ, ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸੇਧ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

AVANI RAI

ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ

ਅਮਨਦੀਪ ਸੰਧੂ

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਭਾਵੀ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਕਿਸਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਅਤਿਕਥਨੀ ਇਹਨਾਂ ਪਿਛਲੀ ਖੋਟੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲ ਮਾਇਨੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ਼ ਜੁੜੇ ਭਾਰਤ ਦੇ 50 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਫ਼ਾਇਦੇਮੰਦ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਜਦੋਂ ਕੋਰੋਨਾਵਾਇਰਸ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਾਲਾਬੰਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਤੰਬਰ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਲਾਸ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਿਛਲੀ ਤਿਮਾਹੀ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਰਥਿਕਤਾ -23.9% ਤੇ ਖਿਸਕ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਖੇਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ 3.4 ਫੀਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਰੋਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬਿੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਵੋਟ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਮੱਲੋ-ਜ਼ੋਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੀਸਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ਼ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਜੇ ਆਪਾਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ

ਕਿਸਾਨ ਜਿਣਸ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ (ਪਰੋਮੋਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤ) ਕਾਨੂੰਨ, 2020 :

ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨਾਜ ਮੰਡੀਆਂ (ਏਪੀਐਮਸੀ) ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਣਸਾਂ ਦਾ ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਿੱਜੀ ਮੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਰਵਾਇਤੀ ਮੰਡੀਆਂ, ਜੋ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਹਨ, ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੰਡੀਆਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨਬੱਧ ਮੰਡੀਆਂ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਟੈਕਸ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟੈਕਸ ਰਿਆਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮੰਡੀਆਂ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਲਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਖਰੀਦਦਾਰ ਖਰੀਦਣਗੇ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਜਿਣਸਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕਿੰਨੀ ਘੱਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਖਰੀਦਦਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣਗੇ। ਬਿਹਾਰ ਨੇ 2005 ਵਿਚ ਏਪੀਐਮਸੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਬੁਰੇ ਹਾਲੀਂ ਹਨ।

ਕਿਸਾਨ (ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ) ਮੁੱਲ ਇਕਰਾਰ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ, 2020 :

ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਜਾਂ ਪਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਖਰੀਦਦਾਰ ਦਰਮਿਆਨ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਰਾਹੀਂ ਕੌਂਟਰੈਕਟ ਖੇਤੀ ਲਈ ਕੌਮੀ ਖ਼ਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ 82 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸਾਨ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਹਨ। ਉਹ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੇਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਬਚਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰੋਜ਼ੀਰੋਟੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਹੀ ਮੁੱਖ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕੌਂਟਰੈਕਟ ਖੇਤੀ ਦੀ, ਜਿਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕਾਰਪੋਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਤਾਬਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਝਗੜੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਕਾਨੂੰਨ ਸਥਾਨਕ ਐੱਸ ਡੀ ਐੱਮ ਕੋਲ ਜਾਣ ਤੱਕ ਦਾ ਹੱਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਧਨਾਢ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕੱਲੇ ਕਹਿਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲ ਤਾਕਤਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਖੇਤੀ ਦਾ ਇਹ ਨਮੂਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਫੇਲ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪੈਪਸੀ ਨੇ ਆਲੂ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ (ਸੋਧ) ਕਾਨੂੰਨ 2020:

ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੋਂ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ, ਅਨਾਜ, ਦਾਲਾਂ, ਆਲੂ, ਪਿਆਜ਼, ਖਾਣ ਯੋਗ ਤੇਲ, ਬੀਜਾਂ ਅਤੇ ਤੇਲਾਂ ਆਦਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਭੰਡਾਰ ਕਰਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਅਸਧਾਰਨ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਿਯਮਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੰਗ, ਅਕਾਲ, ਕੁਦਰਤੀ ਬਿਪਤਾ ਜਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਵਾਧਾ - ਬਾਗਬਾਨੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚੂਨ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ 100 ਫੀਸਦੀ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਧਾਰਿਤ ਖ਼ਰਾਬ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲ਼ੀਆਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚੂਨ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ 50 ਫੀਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ। ਜਦੋਂ ਸਪਲਾਈ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕਾਨੂੰਨਬੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਨਕਲੀ ਥੁੜ੍ਹ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਹਰ ਵਾਰ 20-25 ਫੀਸਦੀ ਭਾਅ ਵਧਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਝਕਾਨੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਆਮ ਖਰੀਦਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਸਾਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 67 ਫੀਸਦੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜਨਤਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ‘ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਮੰਡੀਆਂ ਖਾਲੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੂਡ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ 2.65 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਹੇਠ ਹੈ, ਸਰਕਾਰ ਜਨਤਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਈ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਖਰੀਦ ਕਿੱਥੋਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੇਗੀ? ਜੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਵੇਚ ਸਕਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਹੂਲਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲ ਹੈ ਸੀ।

ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਵੀ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬਾਰੇ ਕੌਮੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅੰਨ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅੰਨ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਵੇਚਦਾ ਜਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਅੰਨ ਦਾ ਵਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਜੂਨ 2020 ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਤੰਬਰ 2020 ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬ ਸੜਕਾਂ ‘ਤੇ ਆ ਉੱਤਰਿਆ। ਜਦੋਂ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਾ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ, ਪੱਛਮੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ, ਗੁਜਰਾਤ, ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਬੰਗਾਲ, ਕਰਨਾਟਕ ਸਮੇਤ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਰੋਧ ਜਤਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ ਕਿ: “ਕਿਸਾਨ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਹੇ; ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹਨ।” ਦਰਅਸਲ, 5 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ‘ਚ ਵੱਡੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਸਲੋਂ ਖੋਖਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਨਿੱਜੀ ਮੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ, ਨਿਆਂ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਖਰੀਦਦਾਰ ਪੈਲੀਆਂ ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਚੱਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਆਦਿ।

ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, 12 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ, ਇਹ ਵੀ ਚਾਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਪੱਖੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਲਈ ਡਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ: ਤਿੰਨੇ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਰੱਦ ਹੋਣ, ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 23 ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਬਿਜਲੀ ਸੋਧ ਬਿੱਲ 2020 ਅਤੇ ਐਨਸੀਆਰ ਆਰਡੀਨੈਂਸ (ਏਅਰ ਕੁਆਲਿਟੀ) 2020 ਰੱਦ ਹੋਣ।

ਅਹਿਮ ਫੈਸਲੇ

26 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਕਿਸਾਨ ਗਣਤੰਤਰ ਦਿਵਸ ਪਰੇਡ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਰਿੰਗ ਰੋਡ ‘ਤੇ ਹੋਵੇਗੀ

ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਤੇ ਹੋਣਗੇ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਝੰਡੇ, ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਝੰਡਿਆਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ

ਪਰੇਡ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਝਾਂਕੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣਗੀਆਂ

ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਅਖੰਡ ਜਿਓਤੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਐਨਆਈਏ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਖਤ ਨਿੰਦਾ

ਦਿੱਲੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਚਹਿਲਾਂਵਾਲੀ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸਿੰਘਵਾ ਖਾਸ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ।

AVANI RAI

ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਲੋਹੜੀ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਯਤਨ

ਸਾਰਾ ਕਾਜ਼ਮੀ

ਸੰਨ 1954 ਵਿਚ ਭਾਜੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਡਰਾਮਾ, “ਲੋਹੜੀ ਦੀ ਹੜਤਾਲ਼” ਡੈਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਰਲ਼ ਕੇ ਖੇਡਿਆ। ਭਾਜੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਿੰਡੋ ਪਿੰਡ ਫਿਰ ਕੇ ਲੋਕ ਹਿਤ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਹੱਕਵਿਚ ਥੇਟਰ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਡੈਮ ‘ਤੇ ਬਤੌਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਨ। ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਆਏ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਮੰਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਨਾ ਮੰਨਣੀ ਸੀ, ਨਾ ਮੰਨੀ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਹੜਤਾਲ਼ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਥੇ ਡਰਾਮਾ ਲੋਹੜੀ ਦੀ ਹੜਤਾਲ਼ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ। ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਬਰੀ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ਼ ਜੁੜ ਗਏ, ਤੇ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਿਰਸਾਨੀ ਰੀਤਾਂ ਨਾਲ਼ ਆਮਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਯਤਨ ਦਾ ਕਿੱਡਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਲੋਹੜੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਘੋਲ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਦੇ ਕਾਮੇ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੰਮੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤ, ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਉਸ ਡਾਢੇ ਸੂਰਮੇ, ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਨਾਲ਼ ਜਾ ਜੁੜੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੋਲਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜੰਗ ਕੀਤੀ। ਅਕਬਰ ਦਾ ਵੇਲ਼ਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਡਾਢੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਵੇਲ਼ਾ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਠੱਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਅੰਨ ਦਾਤਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਨ ਖੋਹਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮਨਸੂਬਾ ਬੰਨਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸਦੇ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਤੇ ਪਟਵਾਰ ਦੀ ਲਾਲਚ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਿਆ। ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਰੀ ਮਾਮਲਾ, ਯਾਨੀ ਟੈਕਸ, ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੀ ਲੁੱਟਮਾਰ। ਪਰ ਦੁੱਲੇ ਭੱਟੀ ਨੇ ਮਾਮਲਾ ਤਾਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰਾਜ ਅੱਗੇ ਵੀ ਵੀਹਰ ਖਲੋਤਾ। ਇਸ ਜਥੇਵੰਦ ਹੋ ਕੇ ਮੁਗ਼ਲ ਕਾਫ਼ਲਿਆਂ ਦਾ ਲੁੱਟਿਆ ਮਾਲ ਖੁਸ ਕੇ, ਮੁੜ ਆਮਾਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਥਮਾਇਆ। ਅਖ਼ੀਰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ਼ ਉਹਨੂੰ ਚੁਗ਼ੱਤਿਆਂ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਮਰਦੇ ਦਮ ਤਕ ਉਹ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਦਾ ਰਿਹਾ: ”ਜਦ ਤਾਈਂ ਤਖ਼ਤ ਹੈ ਰਹਿੰਦਾ, ਮੈਂ ਦੁੱਲਾ ਵਿਚ ਬਾਰ!” ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਰਹੀ। ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਹੱਕ ਲਈ ਲੜਾਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜੁਝਾਰੂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਕੇ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਅਯੂਬ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਫ਼ੌਜੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲਿਖੇ ਡਰਾਮੇ “ਤਖ਼ਤ ਲਹੌਰ” ਰਾਹੀਂ, ਜਿਸਦੇ ਵਿਚ ਮੁਗ਼ਲ ਦਰਬਾਰ ਹਾਲੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਰਮਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਡਰਾਮਾ ਜਦੋਂ ਭਾਜੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਗਰਾਉਂਡ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਖੇਡਿਆ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੇਲ ਘੱਤ ਦਿੱਤਾ।

ਅੱਜ ਫ਼ਿਰ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਾਲੋਨੀਗੀਰੀ ਨਾਲ਼ ਅਪਣਾ ਜੋੜ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀਆਂ ਕਿਰਸਾਨੀ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਖ਼ਲਕਤ ਵੀ ਦੁੱਲੇ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਉਤੇ ਡਟੀ ਖਲੋਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਸਰਮਾਏ ਦੀ ਲੁੱਟ ਤੇ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਐਤਕੀ ਧਰਨੇ ਵਿਚ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਮੁੜ ਜਿਓਂ ਉੱਠੀ।

ਮੈਂ ਅਜੇ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ

ਨਵਦੀਪ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਟੀਕਰੀ ਮੋਰਚਾ

ਮੈਂ ਵੀ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ 8 ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਡ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਸੱਚ ਪੁੱਛਿਓ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵੀ ਟਿਕਰੀ ਬਾਡਰ ਦੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰਕ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਪੜ੍ਹਣਾ ਸੁਣਨਾ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੇ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਲੋਕਾ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਕੁਝ ਘਰ ਦੀਆ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇੱਛਾ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਸ:ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਵਖਤ ਤੇ ਘਰ ਦੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਜੋ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜਜਬਾ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ MBA ਕਰਕੇ ਵੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਨਹੀ ਬਣ ਸਕਿਆ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਪੁੱਤਰਾ ਤੈਨੂੰ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜਦੋ ਜਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਆ ਗਏ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਗਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਖਵਾਹਿਸ਼ਾਂ, ਉਹ ਖਿਆਲ ਹਾਲੇ ਵੀ ਜਿਉਂਦੇ ਨੇ। ਆਪਣੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਸਾਂ ਨੇ, ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਾਲੇ ਮੁੱਕੀ ਨਹੀ। ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਪਿਲਰ ਤੇ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਇਕ ਕਟਿੰਗ ਦੇਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਰਸ ਦੇ ਬੋਲ ਹੌਸਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, “ ਐਹ ਤੁਫਾਨੋਂ ਨਾ ਮਨਾਓ ਜਿੱਤ ਦੀ ਏਨੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਮੈਂ ਹਾਰਿਆ ਹਾਂ ਫਿਰ ਲੜਾਂਗਾ ਮੈਂ ਅਜੇ ਮਰਿਆ ਨਹੀ।” ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਆ ਲੜਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਮੈਂ ਟਿਕਰੀ ਬਾਡਰ ਤੇ ਹਰ ਪਲ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਮੋਦੀ ਦੀ ਜਾਲਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਨਾਹਰੇ ਲਗਾਏ ‘ਤੇ ਸਾਡੇ ਸੂਝਵਾਨ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਿਤਾਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ 8 ਦਿਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿਖਾਇਆ ਪੂਰੇ ਦੇਸ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ, ਖਾਸ ਕਰ ਪੰਜਾਬ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਸਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਸਾਂਝ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਵਾਲੇ ਬੁਜਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫਾ ਪਾਉਦਾ ਦੇਖ ਮਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤਸੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸਵਾਰਥ ਨੂੰ ਛੱਡ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅੰਦੋਲਨ ਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਵੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਭੁੱਲ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਪੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਰਾਂਗਾ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਡਰਾਂ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਾਹਲ ਸੀ ਏਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਪਿਆ। ਦਿਲੀ ਦੇ ਬਾਡਰਾਂ ਤੇ ਡਟੇ ਸੰਘਰਸੀ ਯੋਧਿਆ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਨਾਂ ਕਿ ਬੁਲੰਦ ਹੌਂਸਲੇ ਨਾਲ ਲੜੋ ਤੇ ਜਿੱਤ ਕੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਓ, ਅਸੀ ਨੋਜੁਵਾਨ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਅਵਾਜ , ਤੁਹਾਡੀਆ ਬਾਹਾ ਬਣ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਆ।

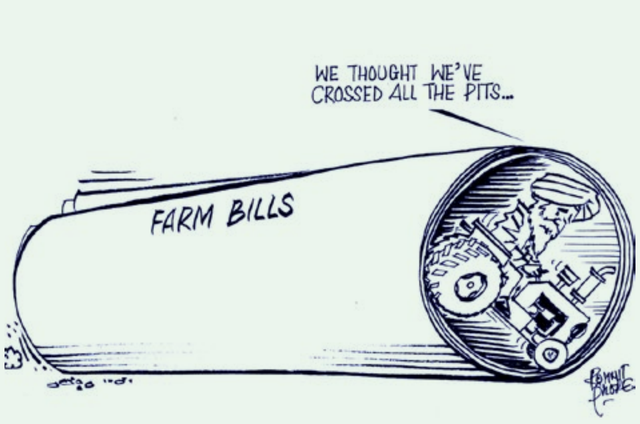

COURTESY: FINANCIAL EXPRESS

Trolley Times - **The Voice of Kisan Protest** - Edition VII - 19th January 2021

ट्रॉली टाइम्स

किसी को ये कोई कैसे बताए,
हवाएं और लहरें कब किसी का हुक्म सुनती हैं
हवाएं, हाकिमों की मुट्ठियों में, हथकड़ी में,
कैदखानों में नहीं रुकतीं, ये लहरें रोकी जाती हैं, तो दरिया
कितना भी हो पुरसुकून, बेताब होता है. और इस बेताबी का
अगला कदम, सैलाब होता है, किसी को कोई ये कैसे बताए
- जावेद अख़्तर

माननीय उच्च न्यायालय, अब हमारे लिए घर लौटना मुमकिन नहीं

नवशरण कौर

भारत की सर्वोच्च न्यायालय अचानक महिलाओं के प्रति गहरी चिंता से भर गई है। भारत के मुख्य न्यायाधीश ने 12 जनवरी को किसान आंदोलन के संधर्ब पर चल रही बहस के दौरान कहा, "हम यह बात रिकॉर्ड पर रखना चाहते हैं कि महिलाओं, बुजुर्गों और बच्चों को भविष्य में विरोध प्रदर्शन में भाग नहीं लेना चाहिए।" मुख्य न्यायाधीश ने वरिष्ठ वकील फूलका से कहा कि वे महिला और बुजुर्गों को घर भेजने के लिए अदालत का संदेश किसान नेताओं को दें।

अदालत की समझ के अनुसार, किसान नेता, जो केवल पुरुष हैं, जब वे दिल्ली के मोर्चे पर आए तो सामान के साथ साथ कुछ महिलाओ को भी लेते आए। अब अदालत ने उन्हें संदेश दिया है कि जो महिलाएं आप अपने साथ ले आए हो, उन्हें घरों को वापस कर दिया जाना चाहिए क्योंकि यहाँ बहुत ठंड है। वैसे भी महिलाओं का कृषि क़ानूनों से क्या वास्ता? यहाँ उनका क्या काम?

अदालत ने हमारी नेता बहन जसबीर कौर नत्त को कभी देखा या सुना नहीं है, न ही हरिंदर कौर बिंदू, न ही बहादुर बेबे महिंदर कौर और न ही सैकड़ों अन्य महिलाओं को जो मोर्चे पर डटी हुई हैं, जिन्होंने कृषि कानूनों पर चर्चा की है, मंच संभाला है, बारिश और ठंडी सर्द रातों में नारे लगाए, जागो निकाली, गीत गाए, सरकारों को धिक्कारते नई बोलिआ गाई और किसान आंदोलन को अपना कंधा दिया है।

सरकारें और अदालतें महिलाओं के नेतृत्व और आंदोलनों में भागीदारी क्यों नहीं देखती हैं? अदालत की टिप्पणी खेदजनक है लेकिन यह पहली बार नहीं है कि सत्ता और कोर्ट ने महिलाओं को गैर ज़रूरी सामान के रूप में देखा हो जो पुरुष अपने साथ उठाते लाए है। उनके अनुसार महिलाओ की न तो अपनी कोई राय है, न ही समझ। आप सब को याद ही होगा कि ठीक इन्ही दिनों पिछले साल देश एक ऐतिहासिक लोकतांत्रिक आंदोलन से गुजर रहा था। दिसंबर 2019 में मुसलमानों के खिलाफ भेदभावपूर्ण नागरिकता कानून पारित करने के विरोध में लाखों आम लोग सड़को पर उतर आए थे। इन सामूहिक विरोध प्रदर्शनों में मुस्लिम महिलाओं की भारी भागीदारी थी, जो पहले दिल्ली के शाहीन बाग और फिर पूरे देश में फैल गई। महिलाओं के नेतृत्व में, हमारा देश ने नागरिकता की एक नई अवधारणा को महसूस कर रहा था। सरकार और हिंदुत्व के प्रतिनिधियों ने उस समय भी यही कहा कि महिलाएँ घरेलू हिंसा, बलात्कार या छेड़छाड़ के खिलाफ मोर्चे निकाले तो समझ में आता है, नागरिकता जैसे मुद्दों से उनका क्या लेना देना? उन्हें बरगला कर सड़के रोकने के लिए लाया गया है। यह भी कहा गया की विपक्ष द्वारा उन्हें यहां बैठने के लिए पैसे दिए जाते है। सरकार और उनके द्वारा बिठाई कमेटिओं ने औरतों को घर लौटने की सलाह दी।

पर हम जानते है कि नागरिकता कानून के विरोध में महिलाओं ने सार्वजनिक क्षेत्र पर अपना कब्जा बनाए रखा और नागरिकता जैसे राजनीतिक एजेंडे के साथ गहराई से लड़ाई लड़ी। उन्होंने संयुक्त बैठकों में भारतीय संविधान को पढ़ा, भाषण दिए, नारे लगाए और झंडे लहराए। कठोर सर्दियों के महीनों में, भारी बारिश के दौरान, धमकियों और पुलिस का सामना किया, लेकिन उन्होंने उठने से इनकार कर दिया। और जब शाहीन बाग आंदोलन को कुचल दिया गया, तो कई महिलाओं को दंगे करने की साजिश के झूठे आरोपों में संगीन धाराएं लगा कर जेलों में बंद कर दिया गया।इसलिए ऐसा नहीं है कि आंदोलन में महिलाओं की भागीदारी एक नई चीज है और सरकारों और अदालतों को इसकी जानकारी नहीं है। वे अच्छी तरह जानते हैं कि महिलाएं संघर्षो में शामिल हैं, पर पितृसत्तात्मक सोच उन पर हावी है और वे सार्वजनिक क्षेत्र में महिलाओं के दावे को नकारना चाहते है। महिलाओं को एक नागरिक होने और जवाबदेही हासिल करने के अधिकार को पूरी ताकत से रोकना चाहते है। आज महिलाएं न केवल सभी प्रकार के संघर्षों में शामिल हैं, बल्कि संघर्षों का नेतृत्व कर रही हैं, और

JASKARAN SINGH

लड़ाई की कीमत भी चुका रही हैं। सुधा भारद्वाज, नताशा नरवाल और इशरत जहां जैसे हमारे प्रिय साथी आज जेलों में बंद हैं। उन पर बोगस संगीन इल्ज़ाम लगाए गए है। कई महिला कार्यकर्ताओं की जमानत की अर्जी इन्हीं अदालतों ने खारिज की है।

महिला किसान दशकों से सार्वजनिक क्षेत्र में हैं। वे कृषि, फसल प्रबंधन, पशुपालन और डेयरी में बराबर की हिस्सेदारी रखती हैं। कर्ज की मार खाए किसान मज़दूर परिवारों की पीड़ा औरते भी झेल रही है। आत्महत्या कर गए किसानों में परिवारों की देखभाल महिलाएं ही कर रही है। वह परिवार, खेती, कर्ज़े - सभी से जूझ रही है। इतना ही नहीं वह पीड़ित परिवारों के संगठन भी बना रही है ताकि सरकार और अधिकारीयों से इन संस्थागत हत्याओं का हिसाब मांग सके। पंजाब के कई हिस्सों में दलित महिला किसान पंचायत की शामलाट भूमि के समान वितरण की मांग कर रही हैं, और एक तिहाई शामलाट भूमि पर दलितों के कानूनी अधिकारों के लिए लड़ रही हैं, पुलिस और सरकारी दमन और गाँव के बड़े भूमिपतिओ द्वारा उत्पीड़न और बहिष्कार का सामना कर रही हैं। इन महिलाओ ने भूमि अधिग्रहण के लिए संगठनों का गठन और नेतृत्व किया है।

यह महिला किसान ही हैं जो किसानों के अस्तित्व पर हमले के खिलाफ आज दिल्ली के अखाड़े में उतरी हैं। इस किसान आंदोलन में किसान महिलाओ ने भी जानें गंवाई हैं और मजदूर मोर्चे की नेता बहन भी हम से बिछड़ी है। सिंघु और टिकरी बार्डर पर महिलाएं भूख हड़ताल समूहों में शामिल हैं, लंगरों में सेवा कर रही हैं, और प्रेस में बयान दे रही हैं। यह महिलाओं की सशक्त उपस्थिति है जो अदालत को परेशान कर रही है। यह बेहद निंदनीय है कि आज किसानों के रूप में महिलाओं के अस्तित्व को नकारते हुए, उन्हें घर लौटने का बेतुका सुझाव दिया जा रहा है।

हमें उन किसान संगठनों पर गर्व है जिन में महिलाओं की समानता के मुद्दे खुले है, जिसमें महिलाओं को समान नागरिक और संघर्ष में बराबर का भागीदार होने का एलान किया गया है । ये संगठन दूसरों के लिए एक मिसाल कायम कर रहे हैं। हम महिलाओं को पता है कि लड़ाई लम्बी है और मुद्दे जटिल हैं। लेकिन महिलाओं का राजनीतिक क्षेत्र में प्रवेश हो चुका है और वह पुराने सवालों को नए तरीकों से खोल रही हैं। उनके आगमन ने लंबे समय से चले आ रहे सामाजिक संतुलन को भी हिलाया है। जाति का सवाल भी अलग ढंग से खुलना शुरू हो रहा है। महिलाओं के शारीरिक शोषण के मुद्दे पर दलित और अन्य जातियों की महिलाओं के संयुक्त संघर्ष के उदाहरण सामने आ रहे हैं। इन संयुक्त संघर्षों में जाति से जुडी ग्रामीण समाज की एक जटिल, कुरूप गाँठ के खुलने की संभावना जन्म ले रही है। किसानों और श्रमिक संगठनों में महिलाओं का प्रवेश संगठनों में नए अनुभव जोड़ रहा है और नई संभावनाओं के साथ-साथ संगठनों की समझ और नीति के लिए नए प्रश्न खोल रहा है। किसान महिलाएँ इस संघर्ष के मैदान में पूरी तरह उपस्थित है।

माननीय उच्च न्यायालय, अब हमारे लिए घर लौटना मुमकिन नहीं।

किसान आत्महत्या से शमशान बने महाराष्ट्र से उठती संघर्ष की आवाज

गिरीश फोंडे

पिछले 45 दिनों से, उत्तर भारत सहित देश भर के किसान राजधानी दिल्ली की विभिन्न सीमाओं पर चक्का जाम आंदोलन कर रहे हैं। 20 सितंबर 2020 को केंद्र सरकार द्वारा कोरोना लॉकडाउन अवधि का फ़ायदा उठाते हुए अन्यायपूर्ण तीन कृषि कानूनों को संसद में पारित किया गया था। किसानों को केंद्र सरकार की साजिश का एहसास हुआ और तब से देश भर के हर जिले में किसान आंदोलन कर रहे हैं। इस आंदोलन का सबसे बड़ा चरण किसानों ने दिल्ली की सीमाओं को अवरुद्ध करके शुरू किया है।

किसानों की भूमिका उनके इस लड़ाई में सकारात्मक दिशा में बढ़ रहा है क्योंकि पहले किसानों ने अन्याय के सामने समर्पण किया था और हजारों किसानों ने आत्महत्या की। आत्महत्या किसी भी समस्या का समाधान नहीं है। आत्महत्या करने वाले किसानों के पीछे, परिवार को ऋण चुकाना है। सरकार से कोई मदद नहीं मिल रही है। इसलिए हम सोचते हैं कि किसानों को उनके अधिकारों के लिए संघर्ष लोकतंत्र को एक नई ऊंचाई पर ले जाने की एक प्रक्रिया है।

यदि हम राजा शिवाजी महाराज द्वारा शासित महाराष्ट्र के इतिहास में देखें तो राजा शाहू जी हमें किसानों के हित में नीतियाँ बनाते दीखते हैं। इसकी वजह से महाराष्ट्र में खेती फल-फूल रही थी। सुधारक महात्मा ज्योतिबा ने किसानों की स्थिति का विश्लेषण किया और साबित किया कि शेठजी और भटजी (अमीर कर्जदाता और पंडित) किसानों के असली दुश्मन हैं। किसान आंदोलन के लिए ऐतिहासिक अवसर है कि अब इन समाज सुधारकों के दिखाए रास्तें पर चलें। किसानों के राष्ट्रीय आंदोलन ने भी महाराष्ट्र के किसानों को ताकत दी है और उन्हें लड़ने का भरोसा दिया है। नतीजतन, महाराष्ट्र में किसानों ने विभिन्न वाहनों में दो या तीन राज्यों की सीमाओं को पार किया और दिल्ली में शाहजहाँपुर सीमा पर पहुंच गए। इसमें किसानों के बच्चों, छात्रों और युवाओं के साथ-साथ आत्महत्या करने वाले किसानों की विधवाएँ भी शामिल हैं। हालांकि इस विशेष आंदोलन की मांग अन्य कृषि कानूनों को निरस्त करने के लिए है, लेकिन इस आंदोलन ने कृषि और किसानों की समस्याओं को वैश्विक स्तर पर ला दिया है।
2011 की जनगणना के अनुसार, महाराष्ट्र की लगभग 55% आबादी ग्रामीण क्षेत्रों में रहती है। इस ग्रामीण आबादी के लिए आजीविका के चार स्रोत हैं - कृषि, गैर-कृषि उद्योग / व्यवसाय, मजदूरी और नियमित मजदूरी रोजगार। 2012 के एक सर्वेक्षण के अनुसार, 44% घरों में कृषि मुख्य व्यवसाय है। हालांकि, खेती करने वालों का अनुपात जाति से भिन्न होता है। यह अनुपात उच्च जातियों में 46 प्रतिशत, अन्य पिछड़ी जातियों में 41 प्रतिशत, आदिवासियों में 31 प्रतिशत और दलितों में केवल 21 प्रतिशत है। यह दलितों पर खेती करने के लिए लगाए गए अवरोध का परिणाम है।

महाराष्ट्र में देश में सबसे ज्यादा किसान आत्महत्याएं होती हैं और विशेषज्ञों का कहना है कि राज्य और केंद्र सरकारें किसानों की उम्मीदों और लक्ष्यों को पूरा करने में विफल रही हैं। पिछले 20 वर्षों में, सबसे अधिक 15,221 किसानों ने अमरावती डिवीजन में आत्महत्या की है, उसके बाद औरंगाबाद डिवीजन में 7,791 हैं। विभिन्न संकटों का सामना करते हुए भी किसान, जो दुनिया का अन्नदाता हैं, को इस वर्ष कोरोना लॉकडाउन में एक नया अनुभव मिला।

जुताई से लेकर कटाई तक, किसान को कई कठिनाइयों का सामना करना पड़ता है। कम से कम उसके बाद, उसे गारंटी की "सुरक्षा" की आवश्यकता है। इसका कारण है कि बाजार की कीमतों में भारी उतार-चढ़ाव। उसे बाधाओं, व्यापारियों, दलालों और बिचौलियों की एक श्रृंखला द्वारा लूट लिया जाता है। साथ ही उसे विश्व व्यापार की "स्वतंत्रता" होनी चाहिए। इसलिए हम मांग करते हैं, "राज्यों के कृषि मूल्य आयोग को उस राज्य के लिए कृषि वस्तुओं की कीमत तय करने का अधिकार होना चाहिए।"

किसानों ने शोषण के ख़िलाफ़ जून 2017 में महाराष्ट्र में एक ऐतिहासिक किसान हड़ताल के माध्यम से पूर्ण ऋण राहत की मांग की। हड़ताल की तीव्रता के कारण, सरकार को किसानों के लिए पूर्ण कर्ज माफी की घोषणा करनी पड़ी। बीजेपी सरकार के मुख्यमंत्री ने दावा किया कि राज्य के 1करोड़ 36 लाख किसानों में से 89 लाख 87 हजार किसान बैंक खातों से लाभान्वित होंगे। हालांकि, कार्यान्वयन में, सरकार ने किसानों को धोखा दिया। कर्जमाफी के लिए बेहद जटिल शर्तें लगाई गई थीं। परिणामस्वरूप, लाखों किसानों को कर्ज माफी से बाहर रखा गया।

बिजली आपूर्ति क्षेत्र में भी किसानों को परेशानी का सामना करना पड़ रहा है। बिजली की उच्च दर फसलों की उत्पादन लागत में इजाफ़ा कर देती है। बिजली दर घटाने में भूमिका निभाने के बजाय केंद्र सरकार को नए बिजली सुधार बिल पेश करने हैं, जिसके तहत कृषि क्षेत्र को दी जाने वाली सब्सिडी को रद्द किया जाना है। महाराष्ट्र में प्याज, कपास जैसे फ़सलों के मूल्यों में बढ़ोतरी को लेकर पिछले कुछ साल में बड़े आन्दोलन हुआ हैं. पर भी समाधान निकलने में असफ़ल रही है.

महाराष्ट्र हो या किसी दुसरे राज्य में सहकारी क्षेत्र नें किसानों को न्याय देने में योगदान दिया है. इसमें कुछ खामियां हैं लेकिन उन खामियों की दुहाई देकर पीछे के दरवाजे से किसानों को निजी क्षेत्र के हवाले करना बीजेपी सरकार का एक बड़ा षड्यंत्र है. 1991 के बाद उदारवादी नीतियों को अपनाने के बाद कृषि क्षेत्र में संकट लगातार गहराया है. बीजेपी सरकार उदारवादी नीतियों की गति अपने विशाल बहुमत के जोड़ पर कृषि क्षेत्र को पूरा ख़त्म करना चाहती है. विश्व व्यापार संगठन (WTO) से जुड़े अनेक क़रार के प्रति अपनी वफ़ादारी दिखाने के लिए स्वघोषित विश्व गुरु मोदी सरकार किसानों से ग़द्दारीकरने से भी परहेज नहीं कर रही है.
पहले से ही इस देश व्यापी ऐतिहासिक किसान आंदोलन ने कॉर्पोरेट की मदद के लिए आगे अनुमानित बिल न लगाने की चेतावनी देकर जीत हासिल की। इस आंदोलन का महाराष्ट्र किसान आंदोलन पर लंबे समय तक प्रभाव रहेगा। महाराष्ट्र किसानों के लिए स्वर्ग हुआ करता था दुर्भाग्य से यह किसानों के लिए शमशान में बदल गया। अब महाराष्ट्र के किसान संघर्ष के माध्यम से अपनी अपना उज्ज्वल भविष्य लिखने को तैयार है।
जय जवान, जय किसान!

We are thankful to Suchetna Singh, Jashanpreet Kaur, Satdeep Gill and Jagseer Sidhu

WEBSITE:
www.trollytimes.online
FACEBOOK:
trolleytimes
TWITTER:
timestrolley
INSTAGRAM:
trolley_times_official

SCAN FOR A PDF

फेक न्यूज़: किसान आंदोलन को बदनाम करने की साज़िश

अखिल रंजन

एक तरफ जहाँ हज़ारों की संख्या में किसान नए कृषि कानूनों को वापस लिए जाने की मांग के साथ पिछले डेढ़ महीने से राजधानी को आती विभिन्न सड़कों पर डेरा डाले हुए है, वही दूसरी तरफ सरकार और भाजपा-समर्थक ताकतें इस आंदोलन को बदनाम करने की भरसक कोशिश में लगी हुई हैं। एक तरफ सरकार आंदोलनकारी किसान संगठनों के साथ बैठक पर बैठक करती रही तो दूसरी तरफ इन कानूनों के समर्थन में रातों-रात नए किसान संगठन बनते रहे। इस बीच मीडिया का बड़ा हिस्सा हर दिन इन कानूनों की गलत-सही व्याख्या कर इसके फायदे गिनाता रहा है। इसके बाद भी प्रदर्शनकारी किसानों के मज़बूत इरादों के सामने सरकार का टाल-मटोल वाला रवैया कारगर नहीं हुआ और मामला अब सुप्रीम कोर्ट के सामने हैं। लेकिन सुप्रीम कोर्ट ने आनन-फानन में आगे बातचीत के लिए जो चार-सदस्यीय समिति बनाई है उसमें से तीन लोग इन कानूनों के पक्षधर हैं। ऐसे में इन कानूनों को वापस लिए जाने की स्पष्ट मांग, सुप्रीम कोर्ट द्वारा प्रदर्शनरत किसान संगठनो की अवहेलना और इस समिति की निष्पक्षता को लेकर उठे सवालों के मद्देनज़र कहा जा सकता है कि यह आंदोलन अभी और लंबा चलने वाला है।

बहरहाल, इन सबके बीच पिछले डेढ़ महीने से इस आंदोलन को लेकर सोशल मीडिया पर फेक न्यूज की बाढ़ आई हुई है। फेसबुक, ट्विट्टर, इंस्टाग्राम और यूट्यूब के साथ-साथ व्हाट्सएप्प पर सैकड़ों की तादाद में फर्जी फोटो और पुराने वीडियो शेयर किया जा रहा है, जिसका इस आंदोलन से दूर-दूर तक कोई लेना-देना नहीं है। लेकिन ऐसे फर्जी और पुराने फोटो और वीडियो के सहारे इस आंदोलन को देश-विरोधी, हिंदी-विरोधी और खालिस्तानी षड़यंत्र घोषित करने की कोशिश ज़ोरों पर है। उदाहरण के तौर पर अमेरिका और इंग्लैंड के खालिस्तान-समर्थक रैलियों के कई सारे वीडियो इस आंदोलन से जोड़कर शेयर किए जा रहे हैं। ऐसे ही इस आंदोलन से जोड़कर एक वीडियो हज़ारों की संख्या में शेयर किया गया जिसमें कुछ लोग कश्मीर के आज़ादी समर्थन में और प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी के विरोध में नारें लगा रहे हैं। लेकिन यह वीडियो प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी के अमेरिका दौरे का है जब 2019 में कश्मीर से धारा 370 हटाने के तुरंत बाद वो संयुक्त राष्ट्र की आम सभा में भाग लेने न्यू यॉर्क शहर गए थे। ऐसे ही साल 2013 में लंदन में हुए एक भारत-विरोधी प्रदर्शन का फोटो भी अभी इस किसान आंदोलन से जोड़कर शेयर किया जा रहा है और दावा किया जा रहा है कि इस आंदोलन को भारत-विरोधी और खालिस्तान-समर्थक ताकतों ने हाईजैक कर लिया है। इसके बाद अब पिछले हफ्ते से एक नया ट्रेंड शुरू हुआ है। पंजाब में हिंदी-अंग्रेजी के विरोध और पंजाबी भाषा के समर्थन में हुए तीन-चार साल पुराने प्रदर्शनों के फोटो और वीडियो अभी का बता कर इस दावे के साथ शेयर किया जा रहा है कि प्रदर्शनकारी सिख किसान अब हिंदी का विरोध करने लगे हैं। इस से मोबाईल नेटवर्क टावरों को गिराए जाने को लेकर बड़ी तादाद में कुछ फेक न्यूज़ शेयर हुआ था।

हालांकि किसान आंदोलन के समर्थन में सोशल मीडिया फेक न्यूज़ शेयर हो रहा है, लेकिन उसमें किसी को बदमान करने या देशद्रोही बताने घोषित करने पर ज़्यादा ज़ोर नहीं है. उसके उलट, किसान आंदोलन के विरोध में शेयर हो रहे ज़्यादातर फेक न्यूज़ में सिख समुदाय को निशाना बनाया जा रहा है। यह ट्रेंड वैसे ही है जैसे सीएए और एनआरसी के खिलाफ चले विरोध प्रदर्शनों के दौरान मुस्लिम समुदाय को निशाना बनाया गया था। यह ट्रेंड कोरोना वायरस के चलते देशभर में लागू लॉकडाउन के समय भी देखने को मिला जब फर्जी फोटो और वीडियो के बल पर मुस्लिम समुदाय को एक बार फिर निशाना बनाया गया। ऐसे ही पाकिस्तान के बालाकोट में भारतीय सेना के द्वारा एयर-स्ट्राइक के समय भी सरकार के समर्थन में बहुत सारे फेक न्यूज़ शेयर हुए थे।

इन सब बातों को गौर से देखा जाय तो यह साफ़ होता है कि फेक न्यूज़ का इस्तेमाल अब सिर्फ चुनाव के समय ही नहीं, बल्कि दबाव के वक़्त में आम जनता का ध्यान भटकाने, किसी भी विरोध-प्रदर्शन को कमज़ोर और बदनाम करने के लिए तथा सरकार-विरोधी आंदोलन को देश-विरोधी साबित करने के लिए खूब जोर-शोर से किया जा रहा है। इन सब में एक और समानता यह है कि ऐसे फेक न्यूज़ शेयर करने वाले ज़्यादातर सोशल मीडिया अकाउंट, पेज या वेबसाइट प्रधानमंत्री मोदी, भाजपा या भाजपा के किसी अन्य नेता या फिर किसी हिन्दू संगठन के जुड़े होते हैं या उनका समर्थक होते है। यह बात ऐसे सोशल मीडिया पेज या अकाउंट के कवर फोटो या डिस्प्ले फोटो (डीपी) में देखने को मिल जाती है। ऐसे में फेसबुक, ट्विट्टर या किसी भी सोशल मीडिया पर शेयर की गई फोटो, वीडियो या कोई और जानकारी पर भरोसा करने और उसे आगे शेयर करने से पहले हमें उसकी सच्चाई का पता लगाने की कोशिश अवश्य करनी चाहिए।

AVANI RAI

किसान आंदोलन की रातें

संदीप मील, शाहजहांपुर बॉर्डर

अक्सर हम आंदोलनों के दिनों के बारे में तो तमाम स्त्रोतों से देखते-सुनते रहे हैं। लेकिन आंदोलनों की रातों की बारे में शायद कम ही जानते हैं। किसान आंदोलन की रातें वैसी ही होती हैं जैसी आमतौर पर किसान की हर रात होती है। किसान आंदोलन के मेरे अनुभव शाहजहांपुर-खेड़ा बॉर्डर के हैं जो शायद भारत में चल रहे तीन कृषि विरोधी कानूनों के खिलाफ सभी आंदोलनों से जुड़ते हैं।

हम सड़क पर बैठे हैं वह नेशनल हाईवे 8 है जिस पर मैंने अपने छात्र जीवन में कई यात्राएँ की हैं। आज रात को जब इस सड़क पर सोते हैं तो ऐसा अहसास होता है कि हमारी छाती पर से ट्रक गुजर रहे हैं, हमारी हड्डियां सड़क से चिपक रही हैं। खून बहकर ठंडी सर्द हवाओं में कोलतार पर जम रहा है। लेकिन खून का कोई कतरा फिर रगों में बहने लगता है और उसी कतरे से हरारत होती है, हम ज़िंदा हो उठते हैं। हम रोज़ मरते हैं और रोज़ ज़िंदा होते हैं। ये ट्रक जो रातों को हमारी छातियों से गुजरते हैं उन पर इन किसान विरोधी कानूनों की इबारतें लिखी होती हैं। ऐसे दुस्वप्न डराने के बाद भी जो साहस आता है वह अपने खेत को याद करने से आता है। किसान हर साल पीढ़ियों से ऐसी सर्द भरी रातों में फसल को पानी देता है, उसके पैर पानी में इतने ठंडे हो जाते हैं कि उन्हें गर्म करने के लिए वह एक बार तो पैर आग में भी डाल देते हैं तो गर्मी का अहसास नहीं होता है। इसके बावजूद भी किसान को फसल का लाभदायक मूल्य नहीं मिल पाता है। उसके बच्चे बेहतर पढ़ाई से मरहूम रहते हैं तो परिवार इलाज़ के अभावों में बीमारियों से जूझता रहता है।

खेती का यही संघर्ष यहाँ सड़क पर हमें ताक़त देता है। यह उस जमीन को बचाने का संघर्ष है जिसने सदियों से भारत का पेट भरा है।

बुज़ुर्ग और महिला साथी हर रात खाने के बाद कोई किस्सा सुनाता है तो कोई गीत सुनाता है। साथी गुरलाभ सिंह जब हीर का किसान आंदोलन के समर्थन में बनाया नया वर्जन सुनाते हैं तो आग के पास बैठे आंदोलनकारियों का चेहरा जोश से खिल उठता है। गिटार पर यहाँ पाश, फ़ैज़, बल्ली सिंह चीमा, अदम गोंडवी और शैलेन्द्र जैसे जन पक्षधर रचनाकारों की कविताएं गाई जाती हैं। वहीं पर बुल्लेशाह के मोहब्बत के गीत भी गुनगुनाए जाते हैं।गीत पंजाबी, गुजराती, राजस्थानी, हरयाणवी, भोजपुरी या मेवाती जैसी भारत की किसी भी भाषा में गाया जाता हो, सब उन बोलों के दर्द समझ लेते हैं। दर्द की कोई ज़ुबाँ नहीं होती, दर्द की कोई सरहद नहीं होती, वह तो दिलों से ऐसे जुड़ता है जैसे उनका सदियों का नाता हो। शाम को जब चूल्हों पर रोटियाँ पकती हैं तो वे मर्द भी रोटियाँ बनाते हैं जिन्होंने घरों में रोटियाँ नहीं बनाई, आंदोलन पितृसत्ता को भी तोड़ता है।लोगों की चेतना में बराबरी के मूल्य प्रवेश करते हैं। पुरुष हर जगह खुशी से महिलाओं के नेतृत्व को स्वीकार कर रहा है।

शाम को देशभक्ति और किसानों से जुड़े गाने ट्रेक्टरों पर बजते रहते हैं। रात को मोर्चे पर कई जगह आग जलाकर लोग पहरा देते हैं। पहरा देने वाले युवाओं की ज़िम्मेदारी न सिर्फ असामाजिक तत्वों से आंदोलन को बचाना है बल्कि वे हर आंदोलनकारी को देखते हैं कि उन्होंने खाना खा लिया हो, उनके पास टैंट, रजाई-गद्दे और पीने का पानी हो। देर रात तक सबको दूध पिलाया जाता है और जिन लोगों को गर्म पानी की जरूरत होती है उन्हें गर्म पानी दिया जाता है। रात को पहरे पर लगे लोगों को जब कोई संदिग्ध व्यक्ति मिलता है तो वे उससे बहुत मानवीयता से पेश आते हैं उनसे संवाद करते हैं। यहाँ तक कि उन्हें खाना भी खिलाते हैं। कई लोग रास्ता भटके हुए भी आ जाते हैं। उन्हें भी खाना खिलाकर सही रास्ते पर पहुंचाया जाता है। यहाँ पर पुलिसकर्मियों को भी ससम्मान खाना दिया जाता है, कहते हैं कि वे भी किसानों के बेटे-बेटियाँ हैं। यहाँ पर कई लोगों की रिश्तेदारियां निकल जाती हैं तो कई बरसों के बिछड़े दोस्त भी मिल जाते हैं। वे अपने पुराने दिनों को याद करते हुए रातें गुजारते हैं। कुछ युवा लंगर में सुबह की तैयारियां करके सोते हैं। वे दूध गर्म कड़ते हैं और सुबह के लिए दही जमाते हैं।

जब भोर होती है तो लोग फिर आग जला लेते हैं। मेरे अनुभव है कि मोर्चे पर शुरुआत से अभी तक किसी भी समय आग नहीं बुझी। वह कभी लंगर में तो कभी सड़क के किनारे जलती ही रहती है। लोगों के दिलों में जलने वाली आग का तो कहना ही क्या है। लोग अपने रोज़मर्रा के कामों में लग जाते हैं। इसी समय पूरब में वही सूरज फिर दिखता है जिसकी किरणों से हर तरफ उमंग फैल जाती है।

आखिर आप हमारी जमीनें छीनने की प्लानिंग क्यों कर रहे हैं?

अतुल आजाद

आजादी के बाद एक लंबे समय तक, देश के अलग अलग हिस्सों में चले किसान आंदोलनों का नारा हुआ करता था "ज़मीन किसकी, जो जोते उसकी"। भूमिहीन मजदूरों को, जिनमें बड़ी संख्या में दलित शामिल थे, जमीन का मालिक बनाने की लंबी और ऐतिहासिक लडाइयाँ लड़ी गयी। तेलंगाना संघर्ष इनमें सिरमौर था। इसी वजह से हम जम्मूकश्मीर, बंगाल और केरल में हुए भूमि सुधारों को जानते हैं। पंजाब और बिहार के कुछ इलाको में भी इस तरह की लड़ाइयाँ हुई।

ऐसी ही एक लड़ाई राजस्थान में भी लड़ी गयी थी जिसकी जानकारी बहुत कम लोगों को है। हालांकि इस लड़ाई का स्वरूप थोड़ा अलग था, राजस्थान के बहुत सीमित इलाके में इसका प्रभाव दिखा लेकिन फिर भी इसका सबसे महत्वपूर्ण पक्ष बड़ी संख्या में दलितों को जमीन का मालिकाना हक दिलवाना है।

1966-67 में पंजाब की सतलुज और व्यास नदियों का पानी इंदिरा गांधी नहर परियोजना के जरिये श्री गंगानगर और बीकानेर पहुँचा। साथ ही पहुँच गया इन जमीनो को नीलाम करने का सरकारी फरमान। हुआ यूँ कि इस समय राजस्थान मोहनलाल सुखाड़िया की सरकार थी। जिस इलाके से नहर गुजर रही थी उस इलाके की ज़मीनों की मालिक राजस्थान सरकार थी जिसे राज रकबा कहा जाता था। तत्कालीन राजस्थान सरकार ने सरकारी खजाना भरने के लिए पंजाब के बड़े बड़े जागीरदारों को ज़मीन खरीदने के लिए बुलावा भेजा और 3 अक्टूबर 1969 को अनूपगढ़ में नीलामी कार्यक्रम रखा। धरती माँ की इस नीलामी की खबर जंगल में आग की तरह फ़ैली और नीलामी के खिलाफ एक शानदार आन्दोलन इलाके में उठ खड़ा हुआ। इस आन्दोलन का नेतृत्व कॉमरेड योगेंद्र नाथ हाँडा, श्योपत सिंह, प्रोफेसर केदार, गुरदयाल सिंह संधू, हेतराम बेनिवाल जैसे किसान नेताओ ने किया। सरकार के द्वारा भयंकर दमनचक्र चलाने के फलस्वरूप कई किसानो को अपनी जान की कुर्बानी देनी पड़ी लेकिन फिर भी आन्दोलन की आंच कम नहीं हुई। किसानों की बेमिसाल कुर्बानियों के बाद आखिरकार सरकार को झुकना पड़ा और जमीन की नीलामी रोकनी पड़ी। जमीन को भूमिहीन किसानो में बाँटा गया। नतीजन लगभग 1 लाख परिवारों को जमीन का मालिक बनाया गया जिनमें बड़ी संख्या में दलित भी शामिल थे। गौरतलब है कि ये लड़ाई सरकार के खिलाफ लड़ी गयी क्योंकि जमीन की मालिक सरकार थी जबकि देश के दूसरे हिस्सों में लड़ी गयी लड़ाइयाँ जागीरदारों और रजवाड़ो के खिलाफ लड़ी गयी थी। इस लड़ाई के परिणामस्वरूप आज इंदिरा गांधी नहर परियोजना के इलाके में हमें जातीगत नफरत और शोषण बहुत कम देखने को मिलता है। इन गाँवो की फ़िज़ा ही अलग है क्योंकि यहाँ दलित जमीनों के मालिक हैं।

आज सरकार इन तीन कृषि कानूनों के जरिये हमारी ज़मीन छीनकर कार्पोरेट को देने की प्लानिंग कर रही है। भला जिस जमीन को प्राप्त करने के लिए हमारे पुरखों ने अपनी जान तक की परवाह नहीं की, उसे इतनी आसानी से आप कैसे हड़प लेंगे मोदी जी।

Randeep Maddoke

कौन है भारतीय किसान?

लोतिका

जैसे ही यह स्पष्ट हुआ कि विरोध नए साल में जारी रहेगा, किसान आंदोलन के नेताओं ने एक कार्यक्रम की घोषणा की, जिसमें 18 जनवरी 2021 को 'महिला किसान दिवस' निर्देश किया गया। इस दिन आंदोलन में भाग लेने वाले, भारत के कृषि क्षेत्र में काम करने वाले, किसान-मज़दूरों के लगभग आधे हिस्से के योगदान को स्वीकार करेंगे – हाँ आधा कृषि कार्यबल। वह लोग जिनको हम खुद ही अक्सर देखते नहीं, पर जिनके श्रम से हम लाभान्वित होते हैं। यह देखकर अच्छा लगा कि आंदोलन के नेता इस स्थिति के प्रति कितने सजग हैं, और हमारे समाज की दूसरे समस्याओं के समाधान के लिए इस ऐतिहासिक क्षण और आंदोलन का उपयोग करने के लिए तैयार हैं।

दूसरी ओर 11 जनवरी 2021 के दिन भारत के मुख्य न्यायाधीश द्वारा की गई टिप्पणी बेहद शर्मनायक थी। इतना ही नहीं, कुछ दिन पहले मैंने सूचना एवं प्रसारण मंत्रालय की नई 106-पृष्ठ लम्बी पुस्तिका 'अन्नदाता के हितों को समर्पित' पर नज़र डाली, जो की 12 भाषाओं में छाप्पी गई है। यह पुस्तिका सरकार के उस प्रचार प्रसार का हिस्सा हे जिस के द्वारा जनता को नए कृषि कानूनों के बारे में गलत जानकारी देकर उन्हें गुमराह किया जा रहा है। इस पुस्तिका में किसानों के बहुत से चित्र हैं मगर इनमें एक भी 'किसान' महिला के रूप में नहीं दिखाया गया। वास्तव में पूरी पुस्तिका में ही महिलाएं बहुत कम नज़र आएँगी। जबकि आंकड़े हमें बताते हैं कि आधे लोग जो खेतों में काम करते हैं, जैसे की बीज बोना, पौधे रोपना, फ़सल काटना आदि, वह महिलाएं हैं। महिलाएं कृषि से जुड़े कई और काम भी करतीं हैं, जैसे पानी भरना और चारा लाना, दूध निकालना, गोशाला की देखभाल करना, फसलों का प्रसंस्करण करना आदि।

तो क्या इन विद्वान लोगों को यह नहीं पता कि भारत के किसान और कृषि मजदूर आखिर हैं कौन?

इसमें गलती हमारी भी हैं। जब हम स्वयं किसान के बारे में बात करते हैं, हम भी ऐसे शब्द इस्तेमाल करते हैं जिसमें किसान पुरुष ही होता है; 'किसान देश का अन्नदाता है'। जब हम अपनी सरकार और संस्थाओं को उनकी भाषा पर ध्यान देने की आलोचना करते हैं, महिलाओं को असमान इंसान के रूप में देखने की आलोचना करते हैं, हमें यह भी सुनिश्चित करने की आवश्यकता है कि हम भी उन शब्दों का उपयोग करें जिसमें कृषि का साझावित सार पूरी तरह से प्रतिबिंबित हो।

सतनाम सिंह पन्नू // ज्योति दास के वी

किसान मज़दूर संघर्ष कमेटी

संगीत तूर

नेता: सतनाम सिंह पन्नू, सूखविंदर सिंह सभ्रां
स्थापना: 2018, 2000 (किसान संघर्ष कमिटी)
क्षेत्र: तरनतारन, अमृतसर मुख्य, निकट के 12 ज़िले

"किसान संघर्ष कमेटी" के पीछे दो मुख्य उद्देश्य थे, पहला यह कि उनका धान नहीं बिकता था जिसकी वजह से तरनतारन में किसान स्वयं एकजुट हुए और लड़ कर इन्होंने वहाँ की मंडियों में ख़रीद आरंभ करवाई। उसके बाद, निकट की एक-दो और मंडियों में भी ख़रीद आरंभ हो गई। दूसरा, किसान इस बात से भी परेशान थे कि आढ़तियों ने प्रति क्विंटल फ़सल पर अपनी फ़ीस बढ़ा दी थी। लेकिन जब वे संगठित हो गए तो उन्हें एहसास हुआ कि जो आढ़तियों की फीस या अन्य चीज़ों में वृद्धि हो रही है, वे उसको भी वापिस करवा सकते हैं। इसी तरह जब और समस्यायें पैदा हुई और उनके संग्रहण से समाधान निकलते गए, तो उन्होंने स्थायी रूप से अपनी समिति बना ली।

किसान मज़दूर संघर्ष कमिटी का गठन 2018 में हुआ, पर यह 2011 से ही मज़दूरों के हक़ों के लिए लड़ रहे हैं। मज़दूरों के यहाँ बिजली के बिल अधिक आने लगे थे क्योंकि उनकी निःशुल्क 200 यूनिट बिजली वापिस ले ली गई थी, इन्होंने ब्यास मोर्चा शुरू किया और 200 यूनिट दुबारा मुफ़्त करवाए। इसी तरह इन्होंने कई सारे संघर्ष मज़दूरों के लिए लड़े और फिर मज़दूरों ने माँग की कि उनका भी नाम साथ में लिखा जाए ताकि जब वे झंडा फहरायें तो उसमें शामिल महसूस कर सकें। फिर जब हमने "किसान मज़दूर संघर्ष कमेटी" का गठन किया, तो हमें लगा कि यह नाम बहुत लम्बा हो जाएगा किंतु अब बोलने पर यह नाम बहुत प्यारा लगता है और "किसान संघर्ष मज़दूर कमेटी" का झंडा लेकर चलने पर किसान तथा मज़दूर दोनों ही बहुत गर्व महसूस करते हैं।

अब इनकी योजना किसान मज़दूर संघर्ष कमेटी पंजाब की जगह भारत बनने की है क्योंकि जिस तरह की एकता और तालमेल इनको बाक़ी राज्यों के साथ, सिंघु सीमा पर बैठे देखने को मिल रहा है, वह वास्तव में बहुत बड़ी बात है। उसमें इन्हें कृषि संबंधित समस्याओं के समाधान भी मिलते हैं। इनकी समिति आने वाली समय में और विशाल हो सकती है। उन्होंने बताया की वे जब दिल्ली पहुँचे तो प्रारंभिक बैठकों में इसलिए शामिल नहीं हुए क्योंकि उन्हें हमेशा लगता था की यह आंदोलन केवल पंजाब का नहीं है और वे यह बयान नहीं देना चाहते थे कि हम पंजाब से आए हैं। हम पूरे भारत की बात करें और अन्य भारतीय संगठनों को भी वार्ता के लिए शामिल करना चाहिए था, इसलिए इन्हें लगा की उनको शामिल करना ज़रूरी भी है और वह शामिल हुए भी।

इन्होंने प्राकृतिक कृषि की बात की है जिसका मतलब है की हमें स्वयं को और अन्य लोगों को बहुत बड़े स्तर पर जागरूक करने की आवश्यकता है। हम दुबारा प्राकृतिक कृषि की ओर लौटें और जिस जगह पर जो फसल अच्छी हो, वहाँ वही उगाई जाए और सरकार को ज़िम्मेदार बनाएँ ताकि जहाँ चीज़ें ठीक चल रही हों, वहाँ सरकार ना केवल अपना स्वार्थ देखे, बल्कि यह भी देखें कि वातावरण कितना प्रदूषित हो चुका है और हमें इसे ठीक करने के लिए आज से ही प्राकृतिक कृषि का आरंभ करना होगा। अबोहर में संतरा बढ़िया होता है, मोहाली और रोपढ़ में आम, गुरदासपुर में गन्ने की फ़सल बढ़िया एवं मीठी होती है।

इस तरह उन्होंने उदाहरण दिया की जहाँ धरती जो विकसित करना चाहती है, वहाँ वो ही करें और पर्यावरण को सही संतुलन में ले जाएँ। इनके लगभग 1200 वाहन इस समय दिल्ली में हैं और 20 तारीख़ को 200 वाहन और रवाना होंगे। उन्होंने निकट भविष्य में स्वामिनाथन रिपोर्ट को लागू करने की बात कही। जिन छोटे-छोटे किंतु महत्वपूर्ण संघर्षों का सामना इन्हें करना पड़ा, उनमें धान की सही क़ीमत ना मिलना, आढ़तियों की समस्या, बिजली बिल की समस्या और डीज़ल की वृद्धि क़ीमत शामिल है। युवाओं में अनुशासन भी है। उन्होंने बताया कि जो युवा नये जुड़े हैं उनका अध्ययन चल रहा है, इस समय वे ख़ाली स्लेट हैं और अब बे संघर्ष के चलते बहुत कुछ सीख जाएँगे। वे बताते हैं कि संघर्ष ख़त्म होने के बाद वे अपने संघ के लोकतांत्रिक ढाँचे का निर्माण कर उसे और मज़बूत करेंगे। इनका अधिक काम युवकों को अपने साथ शामिल करना होगा ताकि उन्हें संगठित करने के लिए तैयार किया जा सके।

यदि वे समृद्ध भी हैं, तब भी बहुत समस्यायें आती रहती हैं जिन पर काम किया जा सकता है, जैसे कि बीज के मुद्दे - आजकल सब्जी के बीज या तो महंगे हैं या संकर हैं। उत्पाद और तेल की क़ीमत भी बहुत अधिक है। सत्तवाद संरचना में भी किसान बुरी तरह फ़सते हैं। वे इसके विरुद्ध लड़ना चाहते हैं इसलिए वे युवा को अपने साथ शामिल करना चाहते हैं। इस समय उनकी 70-80 ट्रैक्टर-ट्रॉलीयाँ दिल्ली में खड़ी हैं और वे 26 जनवरी तक 200-250 ट्रैक्टर-ट्रॉलीयाँ आने की अपेक्षा कर रहे हैं। वे प्रगतिशील हैं और इनकी कोई राजनीतिक आकांक्षा नहीं है। वे किसी से भी राजनीतिक संबंध के बिना, स्वतंत्र रूप से ही काम करना पसंद करेंगे ताकि वे ज़मीन और आधार के साथ काम कर सकें और जब उनका संघ "आज़ाद किसान कमेटी, दोआबा" बड़ा हो जाएगा, तब वे इससे "दोआबा" काट कर "आज़ाद किसान कमेटी, पंजाब" कर देंगे।

तुम्हारी फ़ाइलों में गाँव का मौसम गुलाबी है

अदम गोंडवी

तुम्हारी फ़ाइलों में गाँव का मौसम गुलाबी है
मगर ये आँकड़ें झूठे हैं ये दावा किताबी है
उधर जम्हूरियत ढोल पीटे जा रहे हैं वो
इधर पर्दे के पीछे बर्बरीयत है नवाबी है
लगी है होड़-सी देखो अमीरी और ग़रीबी में
ये पूँजीवाद के ढाँचे की बुनियादी ख़राबी है
तुम्हारी मेज़ चाँदी की तुम्हारे जाम सोने के
यहाँ ज़ुम्मन के घर में आज भी फूटी रक़ाबी है

गोरख पांडे

अंधेरे कमरों और
बंद दरवाज़ों से
बाहर सड़क पर
जुलूस में और
युद्ध में तुम्हारे होने के
दिन आ गये हैं ।

हरपाल सिंह संघा // ज्योति दास के वी

आज़ाद किसान कमेटी, दोआबा

संगीत तूर

नेता: हरपाल सिंह संघा, रणजीत सिंह
स्थापना: सितंबर-अक्टूबर 2020
क्षेत्र: होशियारपुर, जलंधर एवं नवांशहर
फ़सल: गन्ना, सब्जियाँ: आलू, मटर, गाजर

हरपाल जी बताते हैं कि कई किसानों ने 50 लाख तक के आलू बोए हैं, यानि की यह एक परिपूर्ण इलाक़ा है, आत्महत्या जैसी कोई समस्या इतनी नहीं है। छोटे से छोटे किसान भी सब्जियाँ आदि लगाकर अच्छी आय अर्जित करते हैं। हम इस आंदोलन में तब शामिल हुए जब हमें एहसास हुआ की हमारी ज़मीनें चली जाएँगी।

इस डर ने उन्हें अपना संघ बनाने और दिल्ली में इस संघर्ष का हिस्सा बनने के लिए प्रेरित किया। इस समय उनकी 50-55 इकाइयाँ हैं लेकिन फ़िलहाल यह तीन ज़िलों की सामयिक समिति बना कर ही काम कर रहे हैं क्योंकि उनके पास अभी सामान्य बल नहीं है। यदि इनकी सामयिक समितियों को इकाई बना दिया जाए तो इनकी 150 इकाइयाँ बन सकती हैं।

इनकी विशेषता यह है की इनके साथ युवा भी जुड़े हैं और इन युवाओं में अनुशासन भी है। उन्होंने बताया कि जो युवा नये जुड़े हैं उनका अध्ययन चल रहा है, इस समय वे ख़ाली स्लेट हैं और अब बे संघर्ष के चलते बहुत कुछ सीख जाएँगे। वे बताते हैं कि संघर्ष ख़त्म होने के बाद वे अपने संघ के लोकतांत्रिक ढाँचे का निर्माण कर उसे और मज़बूत करेंगे। इनका अधिक काम युवकों को अपने साथ शामिल करना होगा ताकि उन्हें संगठित करने के लिए तैयार किया जा सके।

यदि वे समृद्ध भी हैं, तब भी बहुत समस्यायें आती रहती हैं जिन पर काम किया जा सकता है, जैसे कि बीज के मुद्दे - आजकल सब्जी के बीज या तो महंगे हैं या संकर हैं। उत्पाद और तेल की क़ीमत भी बहुत अधिक है। सत्तवाद संरचना में भी किसान बुरी तरह फ़सते हैं। वे इसके विरुद्ध लड़ना चाहते हैं इसलिए वे युवा को अपने साथ शामिल करना चाहते हैं। इस समय उनकी 70-80 ट्रैक्टर-ट्रॉलीयाँ दिल्ली में खड़ी हैं और वे 26 जनवरी तक 200-250 ट्रैक्टर-ट्रॉलीयाँ आने की अपेक्षा कर रहे हैं। वे प्रगतिशील हैं और इनकी कोई राजनीतिक आकांक्षा नहीं है। वे किसी से भी राजनीतिक संबंध के बिना, स्वतंत्र रूप से ही काम करना पसंद करेंगे ताकि वे ज़मीन और आधार के साथ काम कर सकें और जब उनका संघ "आज़ाद किसान कमेटी, दोआबा" बड़ा हो जाएगा, तब वे इससे "दोआबा" काट कर "आज़ाद किसान कमिटी, पंजाब" कर देंगे।

1988 और 2020: दो प्रचंड बहुमत की सरकारें और दो किसान आंदोलन

जसप्रीत कौर

ग़ाज़ीपुर धरना स्थल (किसान क्रांति गेट) की सड़कों पे चलते जब बजुर्गों से बात करो तो इस बात का एहसास होता है के ये मोर्चा हमारे लिए नयी बात होगी, उन्होंने तो पहले भी आंदोलन किए हैं और सरकारों को झुकाया है। 32 साल पहले या जैसे वो कहते हैं 32 सर्दियाँ पहले आज़ाद हिन्दोस्तान का सबसे बड़ा किसान संघर्ष उत्तर प्रदेश की सड़कों से चल के दिल्ली के बोट क्लब और उसके लॉन तक पहुँचा था और तब की कोंग्रेस सरकार के घुटने टिकवाए थे।

25 अक्तूबर 1988 में, बी.के.यू. के प्रधान महेन्द्र सिंह टिकैत ने उत्तर प्रदेश के किसानो को दिल्ली चलने की आवाज़ दी थी। पार्लियामेंट का शीतकालीन शुरू होने से कुछ दिन पहले 25 की सुबह सैंकड़ों लोग पहुँचे और देखते ही देखते किसान अपने ट्रैक्टर ट्रॉली, बैल गाड़ी, गाय, भैंस ले दिल्ली के दिल पे जमा होने लगे। लाखों किसान ईस्ट और वेस्ट ब्लॉक और पार्लियामेंट से कुछ दूरी पर राजपथ की सड़कों पे अपना बसेरा डाल कर बैठ गये। तब 24 घंटे वाले न्यूज चैनल ना थे, दूरदर्शन और रेडीयो सरकारी था और अब की तरह ही प्रेस को किसानो की माँगो की ज्यादा जानकारी ना थी।

इतनी संख्या में किसानों को देख दिल्ली की जनता हैरान और परेशान थी। किसानो ने बिना कोई समय गवाए वहाँ पहुँचे मीडिया के लोगों को सहजता से अपनी 35 माँगो को क्रमवार समझाना शुरू किया। स्टेज से भी लगातार इन माँगो के बारे में बताया जाता। इन माँगो में सबसे अहम थी गन्ने की फसल का सही मुल्य, बिजली और पानी बिल में कन्सेशन, क़र्ज़ा माफ़ी। ये माँगे सरकार के लिए नई ना थी, महेन्द्र सिंह टिकैत इन माँगो के लिए मेरठ के डिविज़नल मैजिस्ट्रेट के दफ़्तर के आगे धरने लगा चुके थे। पर उत्तर प्रदेश सरकार के कान पर जूं तक ना रेंगी और बातचीत के लिए उन्हें लखनऊ बुलाया गया था। उस समय उन्होंने फ़ैसला लिया कि लखनऊ के मुक़ाबले दिल्ली पास है और वहाँ सेंटर की बड़ी सरकार है। अपने गाँव सिशोलि ज़िला मुज़फ़्फ़रनगर से उन्होंने सबको दिल्ली चलने के लिए पुकार दी और सैंकड़ों लोग उनके साथ चलने के लिए तयार हो गए। एक हफ़्ते बाद सरकार ने उनकी माँगे मान ली और अगले वर्ष लोक सभा चुनाव से पहले एन डी तिवारी ने तक़रीबन सारी 35 माँगो को मानते हुए बी.के.यू. के साथ समझोते पर हस्ताक्षर किए।

देखा जाए तो तब और अब के हालत में बहुत कुछ समान है। तब भी मीडिया सरकारी था आज बिकाऊ है। तब किसानो को परेशान करने के लिए खाना पानी काट दिया गया था, ऊँची आवाज़ में स्पीकरों से अंग्रेज़ी संगीत बजाया जा रहा था ताकि गाये भैंस डर जाए और किसान परेशान हो वापिस चले जायें। आज भी किसानो को आने से रोकने के लिए नए नए हथकंडे अपनाए जा रहे हैं। तब भी पुलिस की पहरेदारी थी, आज भी है। तब भी सरकार 404 सीट ले कर पार्लियामेंट में बहुमत में थी, और आज भी 303 सीटों के साथ बहुमत में है। किसान का दर्द, शोषण, तब भी किसी को समझ ना आता था आज भी नहीं आ रहा है। लेकिन तब भी किसान गरीब था आज भी है। तब उत्तर प्रदेश का किसान था आज पूरे भारत का किसान एक है।

तब सरकारों और लोगों में थोड़ा शिष्टाचार, लोक-लाज बाक़ी थी तो हफ़्तों में फ़ैसले हो गए। अब की बार संघर्ष लम्बा है, पर जवानो का जोश और बजुर्गों का तजुर्बा सहजता से दोनो मिल कर इस बार भी एक नया इतिहास लिखेंगे।

Jaskaran Singh

महत्वपूर्ण निर्णय

- 26 जनवरी को होने वाली किसान गणतंत्र दिवस परेड दिल्ली के आउटर रिंग रोड पर होगी

- ट्रैक्टर्ज पर होंगे राष्ट्रीय एवं किसानी झंडे, किसी भी राजनीतिक दल के झंडों पर लगाया प्रतिबंध

- परेड में कृषि क्षेत्र की वास्तविकता को दर्शाने वाली झांकियाँ भी होंगी

- शहीद हुए किसानों के लिए अखंड ज्योति लगाने की घोषणा

- किसान आंदोलन के समर्थकों के विरुद्ध ऐनआईए के इस्तेमाल की कड़ी निंदा